

ВПЛИВ КОНФЛІКТУ В ДАРФУРІ НА ВІДНОСИНИ СУДАНУ З ЄГИПТОМ І ЛІВІЄЮ

Зосередження Єгипту на вирішенні проблеми територіальної цілісності Судану не сприяло посиленню впливу офіційного Каїру на повстанців, а відтак, і на процес врегулювання конфлікту в Дарфурі. Щодо Лівії, яка за правління М. Каддафі вважалася головним союзником і спонсором дарфурських повстанських збройних угруповань, то після приходу до влади Національної перехідної ради Лівії ця держава стала партнером нинішньої влади в Судані.

Ключові слова: *конфлікт, Дарфур, Судан, Єгипет, Лівія.*

Egypt's concentration on solving the problem of territorial integrity of Sudan did not contribute for growing influence of the official Cairo on rebels, and, therefore, on the process of conflict settlement in Darfur. Concerning Libya, which under the rule of Gaddafi was considered as a main ally and sponsor of Darfur rebel armed groups, then after the National Transitional Council of Libya come into power this state became a partner of the current government in Sudan.

Keywords: *conflict, Darfur, Sudan, Egypt, Libya.*

Сосредоточение Египта на решении проблемы территориальной целостности Судана не способствовало усилению влияния официального Каира на повстанцев, а значит, и на процесс урегулирования конфликта в Дарфуре. Касательно Ливии, которая при правлении Каддафи считалась главным союзником и спонсором дарфурских повстанческих вооруженных группировок, то после прихода к власти Национального Переходного совета Ливии это государство стало партнером нынешней власти в Судане.

Ключевые слова: *конфликт, Дарфур, Судан, Египет, Ливия.*

* кандидат політичних наук, політолог 2 категорії Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Протягом останнього десятиліття спочатку Судан, а згодом і Єгипет з Лівією сколихнула нестабільність, революції та війни. Беручи до уваги взаємозалежність між подіями, автор розглядає зміни у відносинах між трьома державами після початку збройного конфлікту в Дарфурі, що на Заході Судану.

Метою статті є розгляд наслідків Дарфурського конфлікту на відносини Судану з Єгиптом і Лівією, а також показати вплив тривалої присутності напруження і збройних зіткнень на загальну безпеку регіону.

Союзник США в регіоні, Єгипет, підтримує близькі відносини з Суданом. Окрім цього, офіційний Каїр побоюється дестабілізації ситуації в Судані, який вважається стратегічним тилом Єгипту. Найбільш принциповим для офіційного Каїру є фактор водних ресурсів. Разом із Суданом Єгипет володіє стратегічними ресурсами річки Ніл.

Ніл для Єгипту – головна життєва артерія, і те, що відбувається вище за течією річки, не може не викликати в Каїрі найпильнішого інтересу, а в низці випадків і серйозного занепокоєння. Одночасно, слід зазначити, що швидке зростання населення та інтереси економічного розвитку інших країн басейну, насамперед Ефіопії й Республіки Судан, вимагають все більшої кількості води, оскільки, держави нільського басейну вкрай зацікавлені у використанні вод річки і її приток в різних цілях: для іригації, виробництва електроенергії, рибальства, судноплавства, туризму тощо. Нині основну частину нільської води споживають Єгипет і Республіка Судан. Найбільший спротив офіційному Каїру виявляє Ефіопія, що контролює 85 відсотків витоку Нілу та планує побудувати ГЕС на Блакитному Нілі, що може призвести до зменшення стоку вод річки на дев'ять відсотків [1, с. 327].

Саме тому, ключовим аспектом, який нині визначає політику Єгипту щодо Судану й новоутвореного Південного Судану, є води Нілу. Офіційний Каїр до останнього виступав проти поділу Судану на арабо-мусульманську Північ і негроїдний Південь, що вірогідно в майбутньому створить додаткові труднощі у водному питанні, та й в інших сферах тристоронніх відносин. Водних ресурсів цілком достатньо на Півдні, тоді як на засушливій Півночі її катастрофічно не вистачає. Поки Південний Судан у зв'язку з невеликою

кількістю населення (8 млн. осіб) і слабо розвиненим сільським господарством не створює загрози північним сусідам, збільшуючи водозабір. Проте вже зараз існує низка проектів, розроблених за підтримки Ізраїлю, щодо побудови потужних іригаційних споруд, що викликає занепокоєння Єгипту та Республіки Судан, котрі не зацікавлені у збільшенні водозабору Південним Суданом і реалізації ним програми будівництва нових гідротехнічних споруд.

У цьому контексті, Єгипет і Судан інтенсифікують двосторонні відносини з метою недопущення перегляду існуючих угод та зменшення своїх квот на воду. Так, через декілька тижнів після падіння режиму Хосні Мубарака до Каїру прибув президент Судану Омар аль-Башир, а вже наприкінці березня 2011 р. Хартум відвідав Прем'єр-міністр Єгипту Ісам Шараф. Обидві держави планують побудувати канал Гонглі, який дасть ще два мільярди кубічних метрів води й одночасно дозволить уникнути втрат води внаслідок заболочування земель [1, с. 332].

Єгипет влаштовує й те, що Судан не порушує проблему окупації офіційним Каїром "трикутника Халаїб" на Півночі Судану. Тим паче, обидві держави об'єднують тісні культурні та політичні зв'язки. Саме тому єгипетська дипломатія докладаеть всіх зусиль на підтримку уряду Судану, в той час як Лівія прагне відігравати роль посередника у Дарфурському конфлікті, однак не виступаючи прихильником операції з підтримання миру в цьому регіоні. Відповідно, ні Єгипет, ні Лівія не підтримували сам факт розгортання операції з підтримання миру ЮНАМІД, незважаючи на те, що у встановленні стабільності в регіоні зацікавлені обидві держави-сусіди Судану, щоб не допустити поширення конфлікту.

Офіційний Каїр постійно висловлював своє занепокоєння Дарфурським конфліктом, оскільки остерігався майбутнього розпаду Судану. В жовтні 2007 р. міністр закордонних справ Єгипту Ахмед Абуль Гейт заявив, що Дарфурська криза загрожує національній безпеці Єгипту [2]. Офіційний Каїр стурбований розпадом сусідньої держави та можливим формуванням ворожого режиму в Хартумі на основі повернення системи, що ґрунтується на проекті радикального ісламізму.

Єгипет безумовно зацікавлений зберегти свою частку вигоди від річки Ніл. У зв'язку з цим, офіційний Каїр неодноразово заявляв про свою підтримку правлячій НКП в обмін на збереження водних інтересів. Як і Лівія, Єгипет занепокоєний тим, що поряд з його кордонами будуть дислоковані міжнародні війська. Тому, Єгипет підтримував суданську владу, яка виступала проти розміщення таких сил.

Офіційний Каїр не підтримав уведення санкцій щодо Судану, вважаючи, що продовження насилля у Дарфурі відбувається з вини повстанців, які не підписали Дарфурський мирний договір. Єгипетська дипломатія прагнула досягти єдності дарфурських повстанців, неодноразово запрошуючи їх до Каїру та контактуючи з СЛА, однак ці спроби не досягли бажаного результату.

Прагнучи взяти на себе функції арбітра, Арабська Республіка Єгипет взяла участь у переговорах між США та Суданом в якості посередника й вплинула на офіційний Хартум, щоб той погодився на змішану операцію з підтримання миру ООН і АС за умови, що це будуть африканські військовослужбовці. Позиція офіційного Каїру з цього питання була підтримана Францією [3]. Перебування іноземних миротворчих військ вигідне для Єгипту, оскільки стабілізує ситуацію всередині Судану та сприяє його територіальній єдності.

Ще одним прикладом залучення офіційного Каїру до процесу врегулювання конфлікту на заході Судану є те, що він погодився надіслати до Дарфуру для участі в місії ЮНАМІД близько 2100 солдат, поліцейських і військових спостерігачів [2]. Єгипетські солдати були першими, хто взяв участь у миротворчих силах в Дарфурі з серпня 2004 року, коли Єгипет дислокував 34 військових спостерігачів і трьох офіцерів [4].

Цей крок офіційного Каїру викликав гостру критику повстанців, які почали звинувачувати Єгипет у тісних відносинах із суданською владою. Однак, згодом в жовтні 2011 р. Єгипет знову надіслав у Дарфур 70 своїх миротворців у складі ЮНАМІД. Вони взяли з собою великі запаси ліків для вирішення ендемічних захворювань та епідемій в регіоні [4].

Як і у випадку з конфліктом у Дарфурі, на початку січня 2012 р., тобто вже після повалення режиму Хосні Мубарака, Єгипет заявив про свою готовність стати посередником між Суданом і Південним Суданом. Обидві держави привітали цю пропозицію. В рамках поїздки міністра закордонних справ Єгипту Мохаммеда Камеля Амра задля поліпшення відносин Єгипту з державами басейну Нілу, він відвідав Кенію, Танзанію, Руанду, ДР Конго, Південний Судан та Судан. Головною метою візиту було донести офіційну позицію Єгипту щодо проблеми перерозподілу вод Нілу та схилити згадані держави на свій бік з цього питання. Як відомо, наразі всі держави басейну Нілу крім Єгипту та Судану налаштовані на перегляд статус-кво. Як наслідок, візит міністра не переконав владу згаданих країн відмовитися від намічених планів отримувати більше від річки, в тому числі шляхом будівництва нових ГЕС. Нестача прісної води може з часом стати головною загрозою безпеки регіону Північно-Східної Африки.

Оскільки очікується, що Південний Судан приєднається до своїх сусідів у спробі переглянути розподіл води в Нілі, то єгипетська дипломатія намагається грати на випередження. Зокрема, прокладено шлях для сильних економічних зв'язків з Південним Суданом з моменту проголошення його незалежності. Було відкрито регулярне повітряне сполучення між Каїром і Джубою, а також філію Національного банку Єгипту в столиці Південного Судану.

Отже, загалом вплив Єгипту на повстанців і його роль в мирному політичному процесі є доволі обмеженим у зв'язку з концентрацією зовнішньої політики держави в регіоні Північно-Східної Африки лише в одному напрямку – протидіяти будь-яким спробам перерозподілу вод Нілу, де Судан виступає фактично єдиним союзником, а також оскільки офіційний Каїр проявляв меншу зацікавленість щодо Дарфурського конфлікту, ніж, наприклад, Лівія.

Іншим важливим актором у регіоні є Лівія. Лідер лівійської революції Муаммар Каддафі звернув увагу на Судан, а саме на Дарфур, ще у 1970-их роках, використовуючи цей регіон, як плацдарм для інтервенції у Чад. Лівійська Джамагірія за часів М. Каддафі була одним із головних партнерів дарфурських повстанців. Лівія мала тісні відносини і з СЛА, і з ДжЕМ. Один із

лідерів СЛА Мінні Арку Мінаві й лідер ДжЕМ Халіль Ібрагім були доволі близькими до М. Каддафі та його розвідувального апарату.

Водночас, незважаючи на суб'єктивну позицію до Дарфурського конфлікту, Лівія залишалася й активним учасником переговорного процесу з досягнення миру в Дарфурі, приймала ряд раундів примирення сторін конфлікту, починаючи з жовтня 2004 р. З самого початку конфлікту офіційний Тріполі відіграє дуже важливу роль, але не завжди послідовну, яка звелася, в кінцевому підсумку, до посередництва на мирних переговорах у лівійському місті Сірт. Велика Джамагірія неодноразово показувала свої можливості впливати на основні повстанські угруповання в Дарфурі та змушувала їх брати участь у широкому політичному процесі. В той же час, Лівія надавала дипломатичну підтримку правлячій НКП в її спротиві міжнародним зусиллям посилення операції з підтримання миру.

В такий спосіб Муаммар Каддафі реалізовував свою мету перетворення Лівії на регіонального лідера та впливового посередника в загально-африканському масштабі. Щодо конфліктів, які безпосередньо відносяться за своєю географічною складовою до зони інтересів Лівії, наприклад, у Чаді та Дарфурі, то в цих випадках Велика Джамагірія доклала більш сталих зусиль, ніж у будь-якому іншому місці.

Лівія неприхильно ставиться до великої ролі АС в Дарфурському мирному процесі, оскільки наявність миротворців ЮНАМІД створює перешкоди повстанцям у їхній боротьбі проти режиму аль-Башира, але водночас виступає й проти дислокації у неспокійному регіоні будь-яких інших військ, окрім АС. На міні-саміті АС у Лівії 22 лютого 2006 р. Муаммар Каддафі навіть запропонував дислокувати 100 тис. лівійських солдат, 1000 танків і 100 літаків на кордоні обох країн та заявив, що в такому разі не бачить необхідності у міжнародних силах ООН [5, с. 125].

У 2006 р. Лівія посприяла укладенню Тріпольської угоди між Чадом і Суданом. Хоча цей договір так і не зумів зменшити ворожість між обома країнами, але Велика Джамагірія досягла значних переваг для власної національної безпеки. Згідно з Тріпольською угодою, встановлювався новий

механізм прикордонного контролю. Лівійські збройні сили залучалися до цього нового порядку, за рахунок чого Велика Джамагірія зробила неможливою дислокацію військ ООН біля своїх кордонів.

До посередницької ролі Лівії віднеслися з підозрою деякі повстанські угруповання й багато хто з міжнародної спільноти, які сумнівалися в нейтральній позиції Лівії та закидали їй обстоювання власних інтересів у регіоні. Та все ж, Лівія зробила багато позитивного для вирішення Дарфурської кризи шляхом мирних переговорів. У кінці 2004-2005 роках Велика Джамагірія організувала зустріч громадських лідерів і очільників племен Дарфуру, що стало дуже важливим кроком, оскільки було засновано альтернативний суданському форум, де проводилося вільне обговорення ключових проблем регіону. Однак, їх значення виявилось незначним, оскільки суданська влада всіляко протистояла цьому незалежному форумові.

В ході мирних переговорів на зустрічі в Тріполі у грудні 2005 р., на якій були присутні сотні делегатів політичного та племінного спектру, було висловлено побажання повернути Дарфуру єдність відповідно до кордонів на 1956 рік, замість нинішнього поділу на три штати, що допомогло б частково вирішити проблему боротьби за владу в Судані.

Гуманітарна складова політики Лівії також варта розгляду, оскільки Велика Джамагірія надала фінансову допомогу на потреби біженців у Дарфурі та Східному Чаді. Навесні 2006 р. Лівія виділила в рамках Всесвітньої продовольчої програми 6,1 млн. лівійських динарів (близько 4,5 млн. доларів США) саме в той час, коли відчувався брак фінансування гуманітарних програм. Такий позитивний вчинок Лівії був відзначений заступником регіонального представництва Всесвітньої продовольчої програми в Судані Бредлі Джурієнтом [6]. Велика Джамагірія здійснювала поставки продовольства до Дарфуру за допомогою повітряного моста з оазису Хізєнс (Heathens), що знаходиться на півдні Лівії, у період з травня по листопад 2005 р. Такими діями Лівія прагнула постати перед постраждалим місцевим населенням у ролі рятівника та найближчого їм союзника. Необхідно відзначити, що за часів М. Каддафі Лівія зробила африканський напрям

пріоритетним у своїй зовнішній політиці й завжди перебувала попереду об'єднавчих процесів на континенті. Особливу увагу лівійська дипломатія приділяла Сахелю та Північно-Східній Африці, де прагнула досягти регіональної гегемонії.

Лівія, як і Єгипет, дуже зацікавлені у процесі мирного врегулювання в Дарфурі та у механізмі діяльності об'єднаної операції з підтримання миру ООН і АС. Більше того, обидві країни координують свою діяльність відносно Дарфуру, що було підтверджено уповноваженим з питань Африканського Союзу міністерства закордонних справ Лівії Абдель Салімом Тарікі на початку 2008 року [7]. А заступник міністра закордонних справ Єгипту Сабер Мансур, який очолював єгипетську делегацію на міжнародній конференції зі встановлення миру в Дарфурі в липні 2007 р., заявив, що координація зусиль Єгипту та Лівії дозволяє обом країнам виступати зі спільною позицією перед ООН і АС [8].

Падіння режиму М. Каддафі допомогло уряду Судану позбавити дарфурських повстанців ДжЕМ їхнього притулку в Лівії. Аль-Башир не приховував своєї радості і заявив що “лівійський народ дав суданському найбільший подарунок – звільнення Лівії від Каддафі і його режиму” [9]. Він оголосив, що Судан навіть за колоніальних часів не зазнавав такої шкоди, як йому заподіяв Каддафі [9].

Суданська влада тепер сподівається на встановлення більш тісних відносин з Лівією. Мустафа Абдель Джаліль, голова Національної Перехідної ради Лівії (надалі – НПРЛ), 25 листопада 2011 р. прибув до Хартуму з першим офіційним візитом. Він відзначив, що “якби не суданська військова допомога, було б неможливо звільнити Куфру” [9]. Більше того, штаб з керівництва бойовими операціями лівійських повстанців подякував суданській службі розвідки та безпеки за “ефективну допомогу” у затриманні сина убитого лідера Лівійської Джамагрії Муаммара Каддафі Сейфа аль-Іслама. Як відзначили лівійські повстанці, “служби національної безпеки та розвідки Судану зіграли стрижневу та головну роль у наданні технічної підтримки та операційної координації, завдяки чому Сейф аль-Іслам був затриманий на півдні Лівії” [10].

Заради цього, офіційний Хартум на основі секретної домовленості надавав НАТО повітряний простір для ведення операцій проти прихильників М. Каддафі.

На переговорах з керівництвом НПРЛ в серпні 2011 р. міністр закордонних справ Судану Алі Карті намагався переконати нову владу Лівії не співпрацювати з МКС. І, схоже, його слова були почуті, оскільки НПРЛ проголосував за те, щоб Сейф аль-Іслам постав перед національним судом, а не був переданий МКС, який видав ордер на його арешт за злочини проти людяності [10].

Допомога в арешті сина Каддафі виявилася ще одним жестом суданського уряду на підтримку лівійської революції. Омар аль-Башир заявив, що його країна постачала зброю лівійським повстанцям, незважаючи на санкції ООН, які забороняли поставки озброєнь до Лівії. Президент Судану пояснив, що підтримка лівійських повстанців зброєю стала відповіддю на дії колишньої влади Лівії, яка, за його словами, озброювала повстанців у вже суверенному Південному Судані, а також дарфурське угруповання ДжЕМ [10].

Підтверджуючи нові стратегічні відносини влади Судану та НПРЛ, в січні 2012 р. аль-Башир здійснив офіційний візит у Лівію. Він заявив, що “убитий диктатор Муаммар Каддафі спричинив великі страждання суданському народу” [11;12]. Президент Судану додав, що найбільше після самих лівійців від правління Каддафі постраждали саме суданці. Аль-Башир пояснив ціль свого візиту необхідністю підкреслити його підтримку новому уряду Лівії, який взяв на себе відповідальність за повалення диктатури Каддафі. Він додав, що почувається в Лівії абсолютно безпечно, в тому числі у контексті ордеру МКС. Також аль-Башир визнав, що співпрацював з новими лівійськими лідерами з питань безпеки кордону між двома країнами та запобігання контрабанди зброї до повстанських груп в Судані. Більше того, він пропонував новому лівійському уряду допомогу збройних сил Судану в захисті південних кордонів Лівії під час громадянської війни, але його пропозиція була відхилена [11;12].

Результатом візиту аль-Башира до Лівії стали обіцянки голови НПРЛ Абдель Джаліля про те, що Лівія буде інвестувати в сільське господарство та

нерухомість Судану. США виступили проти візиту в Лівію Омара аль-Башира, закликавши нову владу країни співпрацювати з МКС. Лівійські й американські офіційні особи неодноразово заявляли про важливість запобігти розповсюдженню зброї з величезного арсеналу Каддафі, особливо тисяч зенітних ракет. Лівія юридично не зобов'язана була заарештовувати аль-Башира, оскільки не є учасником Римського статуту. Незважаючи на це, усі угруповання дарфурських повстанців зробили спільну заяву до лівійської влади заарештувати аль-Башира і передати його МКС [11;12]. Потрібно додати, що міністр оборони Судану Абдельрахім Мохаммед Хусейн, який розшукується МКС за військові злочини в Дарфурі, був гостем на конференції в Лівії 13 березня 2012 р. Таким чином, це була його перша поїздка за кордон і дуже показова відтоді як був виданий ордер на його арешт [13].

Аль-Башир покладає на Каддафі відповідальність за напад ДжЕМ на Хартум у 2008 р. У листопаді 2010 р., коли Каддафі був ще при владі, аль-Башир був недопущений на саміт Африка-ЄС, який проводився в Лівії, і в якому президент Судану мав намір взяти участь. У цьому ж році тодішня лівійська влада запропонувала притулок наразі вже вбитому лідеру ДжЕМ Халілю Ібрагіму. Аль-Башир також повідомив, що протягом дев'яти місяців громадянської війни в Лівії угрупованню ДжЕМ контрабандою постачалися в Дарфур зенітні керовані ракети Sam-7. Він додав, що ракети не становлять жодної небезпеки, оскільки вони зберігалися без належного технічного обслуговування [11;12].

Натомість новим викликом для оновлених відносин обох держав можуть стати безперервні збройні сутички між ворогуючими племенами табу (Tabu) та звай (Zwai) на далекому південному сході Лівії біля кордону з Чадом і Суданом продовжуються навіть після річниці повалення режиму Каддафі. В цьому регіоні дуже розвинений трайбалізм, а після перевороту в державі тут виник вакуум влади, що ще більше дестабілізує ситуацію на кордоні трьох країн. Зокрема, останнє племінне повстання тут було зафіксовано в 2009 році, і воно було придушене тільки після того, як Каддафі послав проти них гелікоптери [14].

У трикутнику на кордоні Чаду, Єгипту та Судану племена заробляють на контрабанді, в тому числі зброї. Цей регіон є ключовим транзитним маршрутом для торгівлі товарами всіх видів, як законної, так і контрабанди – алкоголю, цигарок, підробленої продукції, наркотиків, зброї, а також нелегальних іммігрантів, які прямували цим шляхом у надії потрапити до Європи [15].

Отже, загальна ситуація на кордоні трьох держав є вкрай нестабільною. Зміна влади в Лівії відрізала дарфурських повстанців від шляхів постачання зброї, що частково стабілізувало ситуацію в регіоні та позбавило передусім ДжЕМ надійного союзника у їх боротьбі проти влади Судану. Водночас, етнічний конфлікт у Лівії також може вийти за межі країни та додати нового імпульсу Дарфурському конфлікту та нестабільності в Республіці Чад.

Список використаних джерел:

1. Бовсунівський П.В. Проблема розподілу вод Нілу в міжнародних відносинах на африканському континенті / П.В.Бовсунівський // Проблеми міжнародних відносин / [зб. наук. праць - наук. ред. Канцелярук Б. та ін.]. – К.: КиМУ, 2011. – Вип. 3. – С. 325 – 336.
2. Giorgis, Andebrhan. Аль-доур аль-місрі-аль-лібі фі азма Дарфур / Andebrhan Giorgis // Al-Hayat – December 20, 2007. (арабською мовою)
3. France says EU force to start Chad deployment soon [Електронний ресурс] // Reuters. – December 06, 2007. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/2007/12/06/idUSL06167931>. CH .2400
4. Egyptian peacekeepers arrive in El Fasher [Електронний ресурс] // Radio Dabanga – October 09, 2011. – Режим доступу: <http://www.radiodabanga.org/node/19604>
5. Усов В.А. Кризисы в Судане (Дарфур) и Сомали и позиция России / Российско-африканские отношения и образ России в Африке. Сборник статей / В.А. Усов. – М.: Институт Африки РАН, 2007. – 141 с.
6. Лівія татабаррау лімусаада дахая нізаа Дарфур // Барнамідж аль-агзія аль-алямї. – 2006. – Абріль 18. (арабською мовою)

доступу: <http://uk.news.yahoo.com/southeast-libya-clashes-resume-despite-army-intervention-125402683.html>

15.Laessing, Ulf. Sudan to boost oil output to 180,000 bpd in 2012 [Электронный ресурс] / Ulf Laessing // Reuters. – January 15, 2012. – Режим доступа: <http://www.reuters.com/article/2012/01/15/us-sudan-oil-idUSTRE80E0BX20120115>